

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

- Karatai, Yaşar, *DOĞU ARABULU DA İSRAİ TÜRİK İMİYİKİİİİ İZİİİ, Fİİİİİİ, 1990*
- ¹¹ Günay, Ünver-Güngör, Harun, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara, 1997
- ¹² Ögel, Bahaeddin, a.g.c., s 58
- ¹³ İnan, Abdulkadir, *Makaleler ve İncelemeler I, Türk tarih Kurumu Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1987, s 223*

yaşadıkları ilmi araştırmaları neticesinde ortaya çıkmiştir .

-
- ¹⁴ Sepetçioğlu, M. Necati, Karşılaştırmalı Türk Destanları, Akran Yayınları, İstanbul, 1990, s,105
¹⁵ Togan, Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş I, İstanbul, 1981, s 9
¹⁶ Laszko, Rasony, Tarihte Türklük, Ankara, 1993, s 1
¹⁷ Kafesoğlu, İbrahim, Türk Milli Kültürü, İstanbul, 1988, s 47-48
¹⁸ Mehmet, Saray, Kırgız Türkleri Tarihi, İstanbul, 1993, s 14-15

bu efsaneleri inceleyen bilim kolu olduğu kabul edilmektedir. Mitoloji, yalnızca bir milletin veya akraba toplumlara ait efsanelerin, bir bütün halinde incelenmesidir. Mit araştırmaları, dinler tarihi araştırmaları ile yakından ilgilidir.

¹⁹ Mircea, Eliade, Mitlerin Özellikleri, (Çev. Sema Rifat), İstanbul, 1993, s 13

²⁰ Sadık, Kılıç, Mitoloji, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim, İzmir, 1993, s 44-45

²¹ Erhat, Ezra, Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, 1972, s 5-6

²² Ögel, Bahaeddin, Türk Mitolojisi, Ankara, 1971, C.I, s V.

şenin , ama kendilerinden sonra insanın şimdiki gibi olduğu, (erkekli-dişili), toplum halinde örgütlenen, yaşamak için çalışmak zorunda olan bir varlık haline gelen bütün eski olayların anlatımıdır. Başlangıçları bize hiçbir şahit bırakmamış olan bir çağa çıkan, tanrıları konu alan bir doktrin (theogonie)²⁴: insan fiillerini, düşünceleri ve toplumların tüm hayatını yöneten kapsamlı bir bakış tarzıdır. Bu genel karakterleriyle mitolojiler, başlangıçtaki olayların tarihidir ve bu çok özel mahiyetteki karakterlerin anlatımında veya hikaye edilmişinde tabiatüstü varlıklar bir yada birden fazla merkezi bir rol oynamaktadırlar. İnsanın yaratılış karakte-

²³ Eliade, Mircea, a.g.e., s 23-24

²⁴ Erhat, Ezra, a.g.e.,s 309-310

...ıncı günü bir bütün olarak bir aşılmakta, yaratılmış, gün adı verilen zamanlı-
limleri içerisinde gerçekleşmektedir. Kainat ve bütün varlıklar 5 günde yaratıl-
mış, insan yaratılmadan önce, hayatının idame için ihtiyaç duyacağı her şey
hazırlanmıştır. İnsan her şeye hakim olacak güçte, en son olarak yaratılmış ve
onunla yaratma işlemi tamamlanmıştır²⁸.

²⁵ Kılıç, Sadık, a.g.e., s 3-4

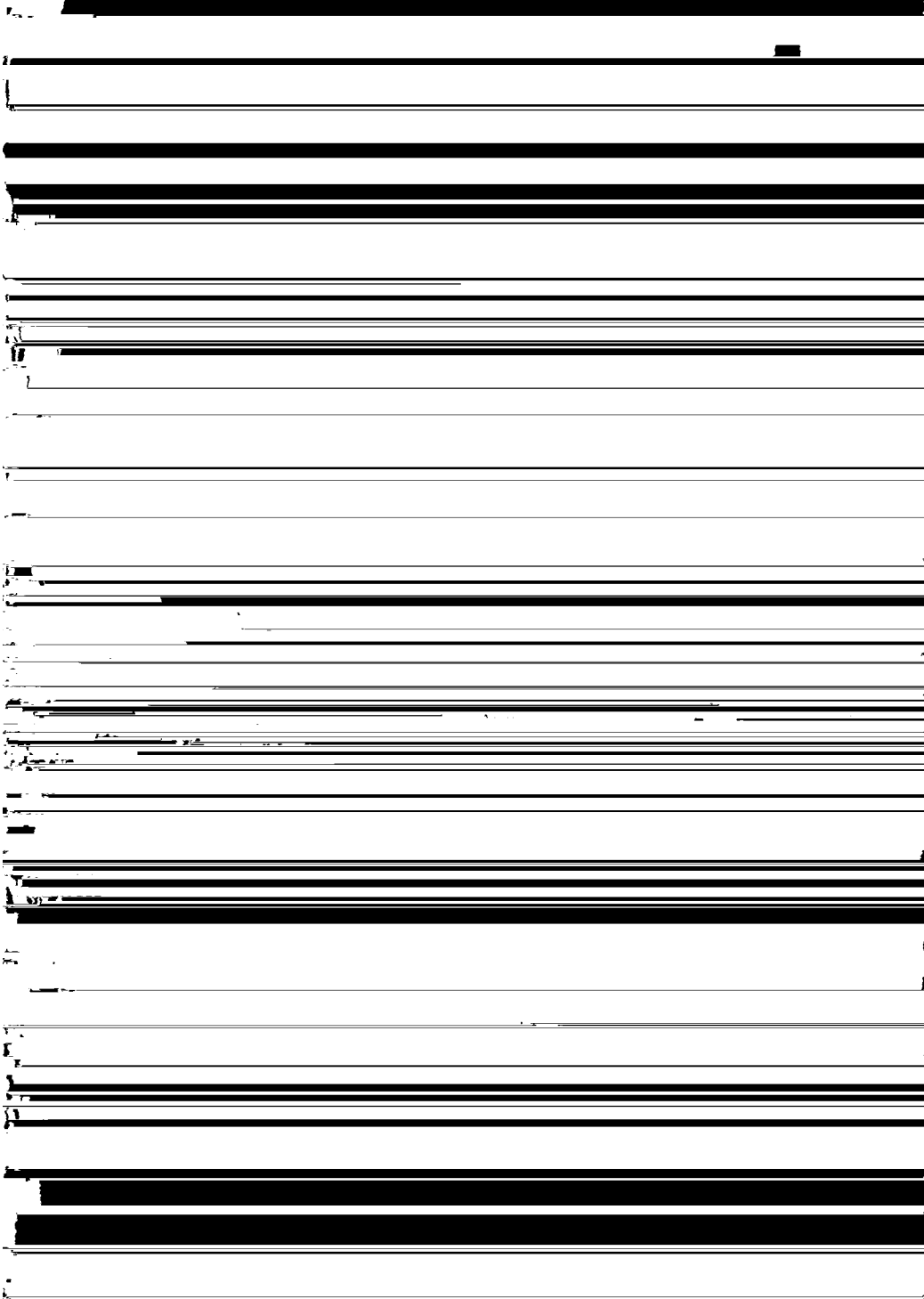
²⁶ Erdem, Mustafa, Hz. Adem (İlk İnsan) Ankara, 1994, s 3-4

²⁷ Kitab-ı Mukaddes, Tevrat-ı Şerif yahut Eski Ahit Kitabı, Kitab- Mukaddes Şirketi Yayını,
İstanbul, 1993, s 1-3

²⁸ Erdem, Mustafa, a.g.e., 17-20

Hristiyanların sahip oldukları yaratılış ve ilk insana ait bilgiler Eski

Testamant'ta yer almaktadır. Eski Ahid'de İbrani kitaplarında bir

toplumunda halef-selef olurken, bazende yan yana olmuşlardır.

Orta Asya'da en eski Türk topluluklarının inanç sistemlerinin Tabiat Kuvvetlerine inanma, Atalar Kültü, Gök Tanrı inancından oluşan bir dini sistemin mevcut olduğu ifade edilmektedir³⁰. Bu anlayışın evrensel bir sistem olma eğilimi gösterdiği kabul edilmektedir. Türklerin evreni temel algılayış biçimi de Üniwersalizm veya Üniwersizm (kainat nizamı) şeklinde adlandırılmıştır³¹. Şamanizm tabirinin eski Türk dininin gerçek ifadesi olmadığı, batılı misyoner ve etnologların bu yanlış deyimini özellikle kullandıkları görüşü ifade edilmektedir³².

Türklerin yaratıcı güce, varlığa karşı İslamiyet öncesinde ve sonrasında pek farklı bir inanca sahip olmadıkları, semavi dinlerde olduğu gibi, Türklerin Kağanlarını yeryüzünde Tanrının elçisi (resulü, gölgesi) şeklinde tasavvur ettikleri ve inandıkları belirtilmektedir. Tanrının yukarda, gök yüzünde olması inancı, Türkler arasında, başlangıçtan itibaren devam etmiştir³³.

Türk inançlarında Tanrı (tengri) merkez olmak üzere, çevreyi onun yarattığı yardımcı ve koruyucu iyelerin aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarla, (Orta Asya ve Sibirya Türklerinden derlenen etnoğrafik bilgi ve malzemeyle

³⁰ Kafesoğlu, İbrahim, a.g.e.,s 289-303

³¹ Günay, Ünver-Güngör, Harun, a.g.e., s 55-56

³² Sankıoğlu, Ekrem, a.g.e., s 89

³³ Ögel, Bahaeddin, a.g.e., s 115

tezadlardan müstağni değildir. Bu sembolizmin bir geçmişi vardır ve defalarca zaman içinde daha yeni olan kozmolojik sembolizmlerle bozulmuş, değiştirilmiş, fakat maruz kaldığı pek çok etkilere rağmen O'nun esas şekli bozulmamış

³⁴ Kalafat, Yaşar, a.g.e.,s 20-

³⁵ Kalafat, Yaşar, a.g.e., s 20-54

³⁶ İnan, Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1995, s 13

³⁷ Ögel, Bahaeddin, a.g.e., C I, s 431-432

zamanda daha önceden bir ilk denizin mevcudiyetini kabul etmektedir. Daha geniş şekilde yaygın olan efsaneler ise yeryüzü cevherinin derin bir ilk denizin tabanında toplanarak yerin meydana gelişi şeklindedir⁴⁵.

Yakutların dünya ile ilgili tasavvurları çok karışıktır. Kainatın ezeli ve kadim olduğuna inanırlar⁴⁶. Aynı şekilde Yakutlar yerin de ezelden beri hep

³⁸ Eliade, Mircea, İmgeler ve Simgeler, (Ter.M. Ali Kılıçbay), Ankara, 1992, s 26-27

³⁹ İnan, Abdulkadir, a.g.e., s 13

⁴⁰ Radloff, W., Sibiryadan, (Çev. Ahmet Temir) İstanbul, 1994, C. II, K.I, s 6-7

⁴¹ Ögel, Bahaeddin, a.g.e., C II, s 120

⁴² İnan, Abdulkadir, a.g.e., s 13

⁴³ Harva, Uno, Les Representation Reliquies Des Peuples Altaiques (Trad. Par Jean-Luis Perret), Gallimard, Paris, 1959, s 67

⁴⁴ Harva, a.g.e., s 67

⁴⁵ İnan, Abdulkadir, a.g.e., s 13-14

⁴⁶ Harva, a.g.e., s 69

gerek Tanrı'ya; dünyayı yaratırken yardım eden varlığa "insan", veya "ilk insan"

⁴⁷ Harva, a.g.e., s 67-68

⁴⁸ Harva, a.g.e., s 68

⁴⁹ Harva, a.g.e., s 68

⁵⁰ İnan, Abdulkadir, a.g.e., s 14-29

⁵¹ İnan, Abdulkadir., a.g.e., s 14

⁵² Harva, a.g.e., s 69

olduğu kabul edilmektedir . Bu destanın Uygur Manıcazım ının tesiri altında olduğu, Verbitskiy ve Potanın ınkiler ise orijinal efsaneler olarak kabul edilmektedir⁵⁸. Altay, Yakut gibi birbirinden çok uzakta bulunan Türklerin yaratılış destanlarının tümünde, kainatın başlangıcından beri iki varlık vardı: Tanrı ve Şey-

⁵³ Harva, a.g.e., s 69

⁵⁴ Harva, a.g.e., s 68

⁵⁵ Uraz, Murat, Türk Mitolojisi, İstanbul, 1967, s 8

⁵⁶ Ögel, Bahaeddin, a.g.e., s 430

⁵⁷ Ögel, Bahaeddin, a.g.e., s419

⁵⁸ Ögel, Bahaeddin, a.g.e., s 426

yaratmış olduğu insanı beğenmeyerek, yeniden yedi insan daha yaratması, Y akut Türklerinin yaratılış mitolojilerine benzer. İnsanların etlerinin topraktan ve kemiklerinin de kamyştan yaratılmış olması yeni bir mitoloji motifidir. Altay yaratılış mitolojisinde ise (Potanın) insanın eti toprak, kemikleri ise taştan yaratılmıştı. (Kadın da erkeğin kaburga kemiklerinden meydana getirilmişti.) Tanrı, insanların boynuna kamyştan bir düdükle üfleme yolu ile can ve ruh vermişti⁵⁹.

Diğer milletler gibi Türkler de dünyanın bir balık üzerinde durduğuna inanmışlardı. İslamiyetin Orta Asya'ya etkilerinden sonra, yüksek kültüre sahip olan Türkler arasında dünyanın, bir öküzün boynuzları üzerinde durduğuna dair inanış umumleşmiştir. Budizm veya diğer güney kültürlerinin tesiriyle bu inanış, Orta Asya halkları arasına yayılmış ve mitolojide yerini bulmuştur⁶⁰.

⁵⁹ Ögel, Bahaeddin, a.g.e., s 446

Tanrı'nın ilk insan örneğini yapıp, köpeğe bırakarak ruh aramağa gittiğini fakat şeytanın köpeği kandırarak tükürüğe boğduğu gibi anlatımlar da görölmektedir.

İlk başta anlatılan denizin dibinden toprak çıkartılması motifinde, bazen Erlik, bazen İnsan, bazen Balıkçıl ve Yaban Ördęinin rol aldığı görölr. Yenisey yaratılış mitolojisinde hiçbir şey yokken, dalgalanan deniz ve büyük Şaman (Yeniseyliler Tanrı yerine Şamanı koyuyorlar.)